

УДК 373.5.015.31:172.13

СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ У ПЕРІОД РАННЬОЇ ЮНОСТІ

Губар К. М., студентка VI курсу групи УМм-1-18-2.03 Інституту філології
Київського університету імені Бориса Грінченка

Науковий керівник - Удовиченко Л. М., доцент кафедри української
літератури і компаративістики, кандидат педагогічних наук

Анотація. У статті розглядається проблема формування громадянської компетентності у період ранньої юності у старшокласників. Виявлено рівні сформованості громадянської свідомості та відповідальності в учнів старшої ланки.

Ключові слова: рання юність; громадянська культура; громадянська свідомість; громадянська компетентність.

Становлення громадянського суспільства та демократичної політичної системи в незалежній Україні поступово висуває нові вимоги до освіти, яка повинна забезпечити розвиток громадянського суспільства, нових життєвих принципів особистостей на засадах громадянської культури.

Відповідно у школі посилюється увага до громадянсько-патріотичного виховання молоді. Як стверджує І. Осадчий, головним завданням цього виду виховання є підготовка освічених, мобільних особистостей, які дотримуються громадянських прав і свобод, з повагою ставляться до традицій, культури своєї держави, розуміють всю відповідальність перед країною і ладні зробити все для її соціально-економічного процвітання [3, с. 10].

Мета статті - розкрити рівень сформованості громадянської компетентності в учнів старшої школи.

Розвиток громадянсько-патріотичного виховання спрямований на формування громадянської культури в учнів, яка дає змогу у майбутньому

активно, свідомо та відповідально реалізовувати свої права та обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства, прищепить почуття громадянської гідності.

Проблему формування громадянської свідомості, її цінностей та якостей, які покладені в основу концептуальних засад громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності досліджували О. Вишневський, Т. Дем'янюк, П. Ігнатенко, Н. Косарева, Н. Крицька, М. Савчин, Ю. Руденко, О. Сухомлинська, К. Чорна; психолого-педагогічні основи громадянського виховання молоді вивчали І. Бех, М. Боришевський, О. Киричук; питання громадянської освіти розробляли Т. Грабовська, І. Жадан, І. Тараненко та інші.

Учені О. Сергєєнко, О. Столярчук, О. Коханова, О. Пасєка вважають період ранньої юності, який припадає на вік 15-18 років, як синтесивний для активного формування громадянської культури в учнів [5, с.214].

За визначенням І. Беха, рання юність - це період громадянського становлення особистості, її соціального самовизначення, активного залучення до громадського життя, формування духовних рис. Найважливішим у цьому віці є формування громадянської свідомості, а головною рисою - націленість на майбутнє [1, с. 280].

У цей час у молоді формується поняття про права й обов'язки людини, виховується здатність до критичного мислення, уміння відстоювати свої права, інтереси, переконання, усвідомлювати свої обов'язки та виявляти толерантність до поглядів інших людей, керуватися у вияві соціальної активності демократичними принципами.

Одна з головних особливостей періоду ранньої юності полягає у тому, що в цей час у молоді формується світогляд, який забезпечує переоцінку цінностей. Моральні норми, ідеали та принципи нарешті зводяться у єдину цілісну систему, що дозволяє особистості зрозуміти й аналізувати навколишній світ, знайти своє місце у ньому.

На думку М. Савчина, вирішальною у формуванні світогляду є громадянська активність старших школярів, яка збагачує соціальний та моральний досвід, сприяє збагаченню їх морального та соціального досвіду, засвоєнню соціальних та етичних норм поведінки, виникненню певного ставлення до різних соціальних феноменів (релігії, політики, нації, влади). Формування світогляду є результатом та умовою поглиблення усвідомлення випускниками себе як особистості з відповідною системою ставлень до всього, що його оточує, та до себе самого [4, с.158].

Для того, щоб виховати гідних громадян своєї держави, у процесі громадянсько-патріотичного виховання потрібно робити акцент на розвиток в учнів такої властивості як громадянськість. Саме вона включає в себе систему громадянських рис та якостей громадянина. Результатом цього процесу повинні стати сформовані наступні риси: громадянська свідомість, почуття громадянської гідності, громадянського обов'язку й відповідальності тощо.

Юнацький вік є головною основою при формуванні громадянської свідомості. Адже саме в цей період особистість визнає та усвідомлює права й обов'язки власні та інших людей, знаходить своє місце в житті.

Громадянська свідомість – це засіб, який активізує та спонукає до дії. Особистість, яка має достатньо розвинений рівень громадянської свідомості, аналізує та відображає громадянські події, які відбуваються навколо неї, у двох варіантах: по-перше, як ці факти впливають на націю та державу; по-друге, як вони позначаються на її особистому житті. Саме тому більшість народів світу зацікавлені у розвитку цієї характеристики у своїх громадян, і Україна – не виняток.

Формування громадянської свідомості - важкий та тривалий процес, але без цієї властивості неможливо сформувати активних громадян своєї держави. Забезпечення цілісного підходу у формуванні громадянської свідомості школярів створить основу для розвитку в них громадянських рис. Адже виховання патріотизму, формування громадянських якостей, поваги до прав і свобод, до законів та правил своєї держави покликані підготувати молоде

покоління до відповідального та свідомого життя у незалежній демократичній країні.

Учень - випускник школи стає людиною з системою певних поглядів, які не завжди співпадають з поглядами інших. Інколи ці погляди можуть бути не остаточно сформованими, що і спричиняє безліч проблем, з якими зустрічаються випускники після закінчення школи - спроби розібратись в політиці, економіці, скласти власну картину світу тощо. Доволі часто труднощі, які виникають у цьому процесі, призводять до того, що учні стають аполітичними, а з часом - взагалі байдужими до життя та розвитку своєї країни. Надалі це може спровокувати міграцію за кордон у пошуках кращого життя. Для уникнення подібних ситуацій необхідно систематично розвивати в учнів громадянську культуру та свідомість.

Результатом розвиненої громадянської культури в учнів старшої школи стане сформована громадянська компетентність, яка повинна відображати досвід реальної діяльності учня щодо участі в учнівському самоврядуванні, у житті інших соціальних установ; віддзеркалює готовність у майбутньому брати участь у суспільно-політичному житті України, виконуючи громадянські ролі (виборця, громадянина, діяча громадянських організацій тощо), самостійно приймати рішення, бути відповідальним за їх наслідки.

Концепція Нової української школи стверджує, що основою громадянської компетентності є наступні цінності:

- володіння культурою демократії;
- правова компетентність;
- усвідомлення рівних прав і можливостей;
- толерантність;
- здатність до соціальної комунікації;
- дбайливість по відношенню до суспільного надбання і чужої власності,
- діловитість і організованість,
- повага до національно-культурних цінностей інших народів,
- пошана праці як головного джерела суспільного добробуту,

- адаптованість,
- почуття власної гідності [2].

Для того, щоб виявити рівень сформованості громадянської компетентності в сучасній молоді, ми провели анкетування серед учнів 8-11 класів КЗ «Шевченківське НВО «ЗЗСО-ЗДО»» Броварського району Київської області (загальна кількість опитаних – 50 осіб). Ми обрали цю школу тому, що, на нашу думку, учні сільської школи мають менше можливостей у підлітковому віці для реалізації своєї громадянської позиції.

Завданням учнів було оцінити кожне твердження відповідним балом у залежності від рівня розвитку громадянськості в учня (твердження стосувались громадянських цінностей).

Опитані учні в цілому успішні в навчанні, прагнуть самостійно вирішувати проблеми, але інколи потребують допомоги вчителів і товаришів при організації навчальної діяльності.

57% опитаних учнів цікавляться та пишаються історичним минулим своєї Батьківщини, хвилюються за теперішнє та обговорюють з товаришами свою роль у створенні майбутнього держави; 29% - мало цікавляться історією та культурою країни; 14% - зневажливо ставляться до історії та вітчизняної культури.

Високий рівень інтелекту 67% школярів дає їм можливість вміти оцінювати те, що відбувається навколо, критично сприймати нову інформацію і відстоювати свою позицію в дискусіях та обговореннях, проте 33% опитаних все ж губиться, потрапляючи в невідоме середовище або ситуацію, а в дискусіях є пасивними слухачами.

56% учнів організовані та діловиті, вміють визначати своє місце в групі і в спільній діяльності, вміють включатись в нову справу без проблем, брати на себе відповідальність та керівні завдання. 40% опитаних - працюють лише під керівництвом старших, адже їм важко організувати свою діяльність, а решта, 4%, взагалі байдуже відносяться до заданої їм роботи.

Що стосується політичної культури, то 74% старшокласників обізнані зі суспільно-політичними подіями в країні, мають власні аргументовані оцінки, обговорюють їх з товаришами, проте 21% - байдужі до політичної ситуації в країні, а 5% у майбутньому хочуть поїхати з країни у пошуку кращого життя.

На нашу думку, основним показником сформованості громадянської компетентності є участь в шкільному самоврядуванні та активна життєва позиція. Лише 42% учні беруть активну участь в житті школи, відвідують різні гуртки та секції задля саморозвитку. 51% старшокласників відповіли, що не мають вільного часу на такі речі, а ось 7% - взагалі байдуже до того, що відбувається в школі та країні.

64% опитаних знають основні права і обов'язки, намагаються дотримуватись більшості з них; 30% - іноді допускають відхилення в дотриманні правопорядку, а ось 6% часто порушують дисципліну та заведені порядки, що говорить про їх низький рівень громадянської відповідальності та обізнаності в правовій культурі.

Інтерес і повагу до інших національних культур виявляють 68% школярів; у 32% - не викликає інтересу інша національна культура та традиції.

На запитання про дбайливість по відношенню до суспільного надбання і чужої власності 64% учнів відповіли, що ставляться до нього з повагою та бережливістю, а 36% - не дбають, але і не завдають йому шкоди.

Щодо комунікативності як однієї з характеристик громадянської компетентності, то 87% опитаних відповіли, що люблять спілкуватись з людьми, вміють з ними взаємодіяти та співпрацювати, здатні вирішувати конфлікти, вміють та проводять різні соціальні заходи, охоче йдуть на допомогу друзям і товаришам у вирішенні різних проблем. 13% учнів воліють працювати одні, незатишно почувають себе в суспільстві, тому під час різноманітних дискусій та конфліктних ситуацій переважно мовчать або взагалі не беруть в них ніякої участі, їх не хвилюють чужі проблеми.

Культура поведінки у 90% молоді на досить високому рівні. Вони вважають себе тактовними та ввічливими у спілкуванні з старшими, рідними та

друзями, схвалюють та підтримують ці якості в інших; 10% - ввічливі і тактовні лише в присутності старших і вчителів, що говорить про низький рівень культурної поведінки.

Почуття власної гідності в учнів розвинене. 87% школярів в цілому намагаються гідно поводитись, при цьому поважають гідність інших. Але 13% не завжди задумуються над тим, наскільки гідно себе поведуть вони та всі, хто їх оточує. Вони не звертають увагу на те, як оцінять їхні вчинки інші люди.

На завершення ми запитали про адаптованість учнів. 84% стверджують, що володіють гнучкістю мислення, вміють знаходити нові рішення в проблемних, нестандартних та складних ситуаціях, у них не викликає труднощів нове середовище чи суспільство, вони швидко адаптуються та висловлюють власні аргументовані думки. 16% старшокласників іноді губяться в складних ситуаціях, не завжди можуть вирішити власні проблеми без сторонньої допомоги, тому адаптація у них на середньому рівні.

Отже, результати анкетування показали, що учні старших класів вважають себе сформованими особистостями з власним світоглядом та переконаннями. Вони швидко адаптуються до нового середовища, мають чітку позицію, вміють висловлювати свої думки, беруть активну участь у різних обговореннях та дискусіях. На запитання про майбутнє України говорять, що бачать її прекрасною, вільною, зі справедливою владою та законами. Учні знають основні свої права та обов'язки, вміють ними правильно користуватись. Вільно володіють українською мовою та не бачать потреби в іншій державній мові.

Проте не всі школярі розуміють поняття громадянськості, не знають, чи сформована у них ця властивість та навіщо вона взагалі потрібна. Вони не мають активної громадянської позиції, дещо байдуже ставляться до подій в країні, не вміють чітко аргументувати свій вибір, не бачать сенсу в патріотичному вихованні та громадянській відповідальності. Хоча вони і бачать Україну квітучою, але не відчувають потреби працювати на її благо в своєму

найближчому майбутньому. Учні вважають, що змінити нічого не можливо, все буде лише гірше з кожним роком.

Саме через таке ставлення учнів до громадянського життя формування й розвиток громадянської культури молоді є одним із найважливіших завдань загальноосвітньої школи, що є найбільш масовим соціальним виховним інститутом. Тому освітянській спільноті потрібно докласти максимум зусиль аби засобами різних предметів формувати особистість з розвинутою громадянською свідомістю, відповідальністю та компетентністю, яка в майбутньому стане членом громадянського суспільства і буде працювати на благо своєї країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. Кн. 1 : Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади : наук. вид. – К.: Либідь, 2003. – 280 с.
2. Концепція Нової Української Школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 27.01.2020).
3. Осадчий, І. Концепція громадянського виховання учнів у системі загальної середньої освіти України [Текст]: авторський проект / І. Осадчий // Управління освітою. – 2015. – № 7. – С. 1–14.
4. Савчин М. В. Вікова психологія / М. В. Савчин, Л. П. Василенко. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Київ : Академія, 2014 – 384 с. 360 ст.
5. Сергєєнкова О. П. Вікова психологія : навч. посіб. / О. П.. Сергєєнкова, О. А. Столярчук, О. П. Коханова, О. В. Пасека. – Київ : Центр навчальної літератури, 2012. – 376 с.

Annotation. The article deals with the problem of the formation of civic competence in early adolescence in high school students. The levels of formation of civic consciousness and responsibility among senior students are revealed.

Keywords: early youth; civic culture; civic consciousness; civic competence.